

PEREMHELYZETEK

Kritikai regionalizmus a kortárs székelyföldi építészetben

Kovács-Magyar Zsuzsa

Egyéni kutatási beszámoló

BME Építőművészeti Doktori Iskola

2015. június

Témavezető: Sugár Péter DLA

Opponens: Simon Mariann PhD

TARTALOM / DOKTORI KUTATÁS VÁZLATA

BEVEZETÉS	3
Általános problémafelvetés	
Táj, régió, identitás / regionalitás	
KRITIKAI REGIONALIZMUS	8
Kritikai regionalizmus a Framptoni értelmezésben	
PEREMHELYZETEK	9
Bevezetés az elméleti kutatáshoz	
KRITIKAI REGIONALIZMUS A KORTÁRS ROMÁNIAI ÉPÍTÉSZETBEN	10
A legfontosabb irodalom áttekintése	
SZÉKELYFÖLDI ÉPÍTÉSZETI STRATÉGIÁK	12
Általános bevezetés	
Faluképvédelmi program és építészeti stratégia	
Az építészek szerepvállalása	
INTERJÚK	14
PÉLDAGYŰJTÉS	17
ÖSSZEGZÉS	24
IRODALOMJEGYZÉK	25
ANNOTÁLT BIBLIOGRÁFIA	27

PEREMHELYZETEK

KRITIKAI REGIONALIZMUS A SZÉKELYFÖLDI KORTÁRS ÉPÍTÉSZETBEN

MOTTÓ

„Az új technológiák, a gyors kommunikáció, a megújult életmód és az egyre növekvő globális éghajlati aggályok mai korszakában könnyű azt állítani, hogy az örökség, a lokalitás és a regionális identitás szempontjai csak furcsa, régimódi, és talán nem is releváns fogalmak. Sokkal könnyebb ezen összefüggéseket félresöpörve egy homogenizált, új jövő felé haladni, mint megküzdeni a kihívásokkal, amelyeket az előbbiek jelentenek. Amennyiben így teszünk, az épített környezet gazdag kulturális sokszínűségének fennmaradását kockáztatjuk.” Mike Shanahan

BEVEZETÉS

Kutatásom a székelyföldi régió kortárs építészetét vizsgálja. Hagyomány és megújulás kettőssége és ellentmondásossága jellemzi az épített környezet alakulását, az új építést és környezetalakítást, valamint a tájhasználat mai formáit, ahol a folytonosságban (és az ezt feltételező 'tudásban') töreksek fedezhetők fel. Ezek egyrészt a megváltozott életmód és gazdasági-társadalmi összetétel következményei, másrészt a globalizáció fokozatos térnyerésének eredménye.

Az idézett mottó és problémafelvetés - Mike Shanahan ír építész Írországból megjelent Tervezési útmutatója¹ - szerint, a mai kihívás olyan házat építeni, amely megfelel a saját korának, teljes mértékben válaszolni tud a mai energia- és éghajlati elvárásokra, találkozik a modern élet- és munkakörülmények igényeivel, mégis teljesen beleilleszkedik saját környezetébe. Ezek az épületek szinte kinőnek a tájból, mintegy szerves folytatását adják annak. Az egyes elemekből egy nagyobb összetartozó egység épül fel, a lakóháztól az udvarig, vagy az egész településéig.

Ehhez képest a legújabb, tervezett módon létrehozott környezetet az egyedi épületek sora határozza meg, melyek idegenként jelennek meg, és már nem járulnak hozzá ennek a térségi közösségnek a létrehozásához (tulajdonosai már nem a közösség részét képezik). Hiányzik a tájjal való kapcsolat, a harmónia természet és az épített környezet között, valamint az egymáshoz való igazodás képessége.

Írországból az erős népességnövekedés és a példátlan építési "boom" **a minőségi tervezés látszólag teljes megszűnését** eredményezte, **a kulturális, társadalmi és földrajzi kontextus** semmibevétele miatt. A fent említett Tervezési útmutató egy alternatívát kínál arra, hogy a hely és a kontextus megismerésével az adott helyre illő épületek születhessenek, valamint, hogy az új épületeket is **környezetükkel érzékeny kontextusba** tudják helyezni.

Európai viszonylatban legalább ugyanolyan kihívásokkal nézünk szembe, tehát a megoldás eszközkészlete is ugyanaz lehet. A kutatás során táj, régió és identitás összefüggéseit, valamint a székelyföldi regionális építészet helyi értékeit, nyelvezetét, legfontosabb karakterjegyeit és etikai, szemléletbeli irányultságát foglalom össze.

¹ Tervezési útmutató Cork megyében: Vidéki új házak építése. Mike Shanahan: Előszó a *Balaton-felvidéki építészeti útmutató* c. kiadványban.

A másik fontos gondolati szál az elemzés szempontjából, az a **korszerűség és a hagyomány ötvözésének lehetősége**, a hagyományos kultúrák építészeti értékeinek megmentése és áttemelése a mai építészetbe, 'korszerű formajegyekkel'. Portugália kortárs építésze például ma nemzetközi szinten ismert és elismert, a hagyományokból építkező modern nyelvezetével. Korán felismerték a tradicionális építészeti értékek hagyományközvetítő szerepét, építész generációk nőttek fel a kulturáli értékek gazdagságának megismerésével és megértésével. Felmérések sorozatával és értékataszter létrehozása révén vált „topográfia, topológia, tipológia, építéstechnológia és anyaghasználat rendje elemezhetővé és követhetővé a tervezés folyamatában – mely a korszerű technológiák és formálás-módok alkalmazásával, eredeti kompozíciós alkotói attitűddel ötvözve speciális módszertant teremtett a hely szellemiségéhez alkalmazkodva.”² A portugál építészet útkeresésének második alappillére az **építészet társadalmi szerepét** alaptételnek tartó kultúra. A társadalmi igény generálta együttműködés megteremtette a kapcsolatot a társadalmi szükségletekkel, és a korszellem kívánta új lakókörnyezet kialakításához vezetett. Nem csak útkeresésről, hanem történeti folytonosságkeresésről is szó van: a helyi hagyományokban és kultúrában keresve anyagokat és példákat, a saját eszmei és technológiai örökség révén gazdagodni (és ezáltal továbbvinni azt), a tradicionális gondolkodásmódból merítő korszerűség alkotásszemléletével.

Hasonló folyamatok mentek végbe Csehországban, vagy Szlovéniában is. A szlovén építészetet egyre inkább áthatja az a szemléletmód, amely a gazdasági, társadalmi és ökológiai megszorítások közepette újraértelmezi az építészet szerepét. Az 'ARCHITECTURE = ', szlovén kortárs építészetet bemutató kiállítás megnyitó után³ Miha DEŠMAN építész, előadásában a szlovén kulturális identitás mélységeit kereső kortárs szlovéniai építészetéről beszélt. Itt az építészeti kultúra magas színvonala egy földrajzilag és kulturálisan is kevert és ellentmondásos közegből nőtte ki magát. Az ország különböző régiókra oszlik, melyeket különféle helyi természeti sajátosságok és változatos klimatikus viszonyok jellemeznek. A rendelkezésre álló helyi erőforrásoknak megfelelően (fellelhető anyagok - tengerparton a kő, hegyvidéken a fa, míg keleten a vályog) és a természetes földrajzi adottságokat követve, az építészeti karakter is tájegységenként változó megjelenési formákhoz vezetett, így minden régió külön identifikációval bír, a tengerparttól a hegyvidékig, majd onnan a Kárpát-medencéig. Ennek legszembetűnőbb fizikai lenyomata a regionális tetőformák és anyaghasználat változatossága, mint a szlovén kulturtáj legkarakteresebb elemei. De **az építési hagyományok a kortárs építészetbe is zavartalanul beépülnek**, a kortárs tetőformák a természetes kontextusba illeszkednek, a táj folytatásában, körvonalában jelennek meg. "The roofs are landscapes, the landscapes are roofed."⁴ A kortárs építészet Szlovénia kicsiségéből, természeti jellegéből, vidékies karakteréből és Plečnik szellemi örökségéből merít, miközben befogad kortárs európai hatásokat, folytatja a nemzeti hagyományokat és megőrzi fokozott érzékenységét a kontextus iránt.

² Vukoszávlyev Zorán: *Modernista minimalizmus és genius loci - Eduardo Souto de Moura portugál építész munkái.* forrás: epiteszforum.hu

³ ARCHITECTURE = *Kortárs szlovén építészet 2008-2014*, kiállítás, FUGA építészeti központ, 2015. május 20.

⁴ Cross Country Cover, Architect Vuga Boštjan does a flypast of regional roofscapes, *uncube Magazine No. 18*, Slovenia! Page 18-21.

1. fotó - Szlovén kulturtáj
forrás: Vuga BoŠtjan, *uncube Magazine* No. 18

Balog Ádám - Kortalanság, modernitás, mértékletesség című - kortárs cseh lakóház-építészetéről szóló tanulmányának bevezetőjében⁵ arra hívja fel a figyelmet, hogy a lokalításban gyökerező felfogás nagyon is szubjektív, és személyes tényezők játszanak abban szerepet, hogy egyes országok építészei a helynek milyen erősségeit emelik ki, vagy éppen milyen gyengeségeire hívják fel a figyelmet. A mai cseh lakóházak építészetét a címben megfogalmazott három fogalom mentén kategorizálja. A lényegi sajátosságok megismerésben történelmi események szerepét, gazdasági feltételek alakulását és az ott élők társadalmi beállítottságát tartja meghatározó tényezőknek. A csehek egyszerűsége és tisztaságra törekvése, a látszatra érzelemmentesnek és nyersnek tűnő házak racionalizmusa a modern építészet kulturális alapjaira és hagyományaira épül. „A kortárs cseh építészet puritán, racionális, természetes, bohém, mesterkéletlen, közömbös. [...] Talán az őszinteség a leginkább jellemző. **A lényeg, [...] magától értetődik.** Logikus és arányos megoldások sorát látjuk, a megelőző korok építészeti hagyományát is felhasználva, amelynek sokszor nem is az építészet (esztétika) az elsődleges kiindulópontja, hanem maga az életforma, a kultúra.”

Sokszor nem is az építészet (esztétika) az elsődleges kiindulópont, hanem maga az életforma, a kultúra [...], hiszen alapvetően az átlagember szokásai és lehetőségei jellemzik az adott kort, határozzák meg **hely és kultúra összefüggéseit**, a gazdasági körülmények és adottságok révén, és képezik ennek lenyomatát a tájban. A táj - lehet természetes vagy mesterséges - pedig visszahat az emberre. Ilyen módon az önazonosság részét képezi⁶, kifejezi a személyes identitást vagy pedig visszahat rá. Az identitás kifejezésének igénye pedig általános, egyetemesen emberi. Az építés ennek térbeli megjelenítése és anyagban történő megformázása, *helyteremtés*. A helyeknek pedig karakterük van és különböző jelentéstartalmakat, rétegződéseket hordoznak. A hely szellemét, esszenciáját nevezi Christian Norberg-Schulz *genius loci*-nak.⁷

⁵ Balog Ádám: Kortalanság, modernitás, mértékletesség. Kortárs cseh lakóház-építészet, in: *Architectura Hungariae* vol. 13, no.2 (2014) 33-68.

⁶ Európai Táj Egyezmény (Európai Tanács 2000. okt. 20. Firenze)

⁷ Norberg-Schulz, Christian, 1980: *Genius Loci. Toward a Phenomenology of Architecture*. Academy Editions, London

Egy település képe, annak változásai pontosan jelzik a településen élők mentalitását, ugyanakkor hosszú időre meghatározza, befolyásolja az emberek identitását és lakóhelyükhöz kötődő érzelmeiket. Megfigyelhetjük épített környezet és társadalom kölcsönös egymásra hatását, ahogy egyén és közösség azonosul az építészeti és városi megjelenési formákkal, vagy pont ellenkezőleg, az építészeti formák vannak rá hatással. „A városokat emberek építik, ők fejlesztik bonyolult organizmussá, ők lehelnek a kőtestbe lelket. [...] Amikor a városból már lény és egyéniség lett, akkor észrevétlenül felcserélődnek a szerepek. Most már a város formálja a saját arculatára, s a saját lelke hasonmására a benne született és nevelkedett embert.” (Becht R., 1942)⁸

A székelyföldi hagyományos paraszti kultúrában keletkezett környezet szerves folytatása a tájnak, elemei egy nagyobb összetartozó egység részét képezik. A jelenlegi gazdasági kultúra és életmód hatására azonban a természeti-, táji- és kultúrtörténeti értékek veszélybe kerültek. A tájhasználat mai jellemzői, a változások okai a társadalmi, gazdasági folyamatokban és az értékrendben bekövetkezett változásokban gyökereznek.

„Településeink modernizációja indokolatlan és megelőzhető értékvesztéssel jár együtt.” - írja Reischl Gábor a Pogány-havas Kistérség településkép-védelmi tanulmányában.⁹ Az identitás kérdése ekkor jelentkezik a modern életforma reakciójaként. Ma a globális folyamatok a kulturális identitás új formáit hozzák létre, az ennek nyomán fellépő homogenizálódás pedig eltávolodást jelent a különbségektől a hasonlóság felé. A hasonulás ára pedig az identitás elvesztése, amit általában veszteségnek tekintünk. Az urbanizációs/globalizációs folyamatok ma mindenhol megfigyelhetők, még a falvakban is: „A választék kényszere az adottság egyetlen lehetősége helyett. Kiszabadulás a hely kényszeréből, betagozódva szinte észrevétlenül a divat kényszerébe.” (Reischl G., 2010)

Az identitás tehát olyan önazonosságot jelent, amely nem eleve adott, hanem a jelenség különböző alkotóelemeinek feszültségteli egyensúlya. Az identitásnak lehet egyfajta nosztalgikus megközelítési módja, a hagyományból fakadó identitás, mely kötött formákat és egyben közösséget feltételez. Ezzel szemben a mai nyugati civilizációt nyitott és dinamikus identitásképzés jellemzi, amely aktív beavatkozáson, állandó alkotáson alapszik, ami leginkább a mai városok dinamikus fejlődésében érhető tetten.

Rem Koolhaas holland építész és teoretikus szerint „minél erősebb a karakter, annál erősebb korlátot jelent, annál inkább ellenáll a növekedésnek, az értelmezéseknek, a megújulásnak, az ellentmondásoknak.” A történeti városok a központhoz, mint az érték és jelentés magjához, mint minden jelentés forrásához ragaszkodnak. Ezzel szemben „a jelleg nélküli város” a központ szorításától, az identitás kényszerétől megszabadított város, csakis a mai igényeket, mai lehetőségeket tükrözi vissza.¹⁰ Ha hiányzik az egységes karakter, a város egyre nyitottabbá, dinamikusabbá válik.

⁸ BECHT, Rezső [1942]: Sopron és a soproniak. Soproni Szemle, VI. évf. 2. sz.

⁹ Pogány-havas Kistérség, Településkép fejlesztési stratégiaterv, Szent István Egyetem, Ybl Miklós Építéstudományi Kar Településmérnöki és Építészeti Tanszék, 2007

¹⁰ KOOLHAAS, Rem (2000): „A jelleg nélküli város”, Fordították: Kerékgyártó Béla és Szántó Katalin, in: A mérhető és a mérhetetlen. Építészeti írások a huszadik századból. Typotex, Budapest, pp. 381-383.

Boris Groys viszont a kulturális reprodukció és uniformizálás következményeire hívja fel a figyelmet: „Az identitás elvesztése, a tömegkultúra, stb. kérdésessé teszik az univerzális történelmi kontextust, ami az új meghatározója. Amikor már nem rendelkezünk általános kulturális kontextussal, többé már azt sem tudjuk megítélni, mi az új és mi nem az. Az innováció fogalma szétporlad, mivel egy parciális kontextusban és egy parciális történelemben az is újnak számít. [...] Amikor nincs többé független instancia egy-egy mű kulturális értékének a meghatározásához, a különféle kulturális kezdeményezések és művek nyílt konkurencia harcára kell számítanunk.”

Groys szerint a kulturális emlékezet nem őrzi meg azokat az alkotásokat, műveket, amelyekben megvalósul az esszencia, a lényeg, az abszolút igazság, sem az univerzális, sem a helyi „mert felesleges megőrizni az örökkévalót”, kulturális értéket csak a leginnovatívabb dolgok kapnak, amik különböznek minden addigitól, „csak az új képes kulturális értéket teremteni”. A kultúrát Groys a piaccgazdasághoz hasonlítja, ahol a kultúra értéke, mint a piac: állandó változásban van. A gyémánt és víz példáján keresztül szemlélteti ezt az ellentmondást: a víznek nincs értéke szemben a gyémántéval, ami az élethez ugyan nem kell, de a gyémántból kevés van, a vízből meg sok, ráadásul minden gyémánt más és más, a víz meg egyforma. Mik a regionális értékek tehát? Gyémántok, melyek az uniformizált világkultúra tengerén úszkálnak. A régiók kontextusában is a távoli, elérhetetlen egyedi dolgok csillognak és értékesebbek, mint a helyi kultúra állóvize.

2. fotó - Dan Perjovschy, romániai grafikus rajzai a prágai egyetemi könyvtár aulájában
forrás: saját felvétel, 2015. május, Országos Műszaki Könyvtár, Prága

KRITIKAI REGIONALIZMUS

„Hogyan lehet korszerűvé válni, de ugyanakkor visszatérni az eredetihez is, hogyan lehet feltámasztani a múlt szunnyadó civilizációját, és egyúttal részesévé válni az egyetemes civilizációnak: az ellentmondás ebben rejlik.” Paul Ricoeur¹¹

Tzonis és Lafavre teoretizálták először a kritikai regionalizmus fogalmát a '80-as évek elején nem esztétikai stílusként, hanem egy etikai viszonyulásként az épített és természeti környezet iránt. Ebben a formájában leginkább egy **kulturális ellenállást** jelent a kritika nélküli modernizáció vagy a hely jelentősége iránti közömbösség, a populista (népi) - múltidéző regionalizmus ellen, ugyanakkor a közös érdekek előtérbe helyezéséért az egyénivel szemben.

A helyi kultúra és az egyetemes civilizáció ellentmondásos viszonyát Kenneth Frampton a „kritikai regionalizmus” fogalmi keretében elemezte. 1983 és '85 között felvázolt elvei a **Modern Architecture: A Critical History** utolsó fejezeteiben, valamint más írásaiban is, jól összefoglalják ezt a **gondolkodási irányt**, mely képes összebékíteni a modern emancipációját a történelmi hagyománnyal, összehozva a bal- és jobboldali filozófiai hatásokat (J. Habermas és M. Heidegger).

Frampton a regionalizmus két formáját különbözteti meg: korlátozó regionalizmusnak nevezi, amely az elveszett hagyomány feltételezett formáit próbálja újraéleszteni. Felszabadító vagy kritikai regionalizmusnak nevezi ezzel szemben az univerzális (globális) civilizációval szembeszálló, az adott helyi topográfiai, éghajlati és fényviszonyait valamint kulturális sajátosságait figyelembe vevő megközelítést.¹²

A kritikai regionalizmus sajátosságait a következő hét pontban foglalja össze:

(Egy...) valamiféle köztes irányzat, amely bár kritikusan viszonyul a modernizáció folyamatához, nem mond le a modern építészeti örökség előremutató elemeiről

(kettő...) a kötöttségek tudatos felvállalása - arra a meghatározott területre helyezi a hangsúlyt, melyet az ott emelt épület hoz létre: "hely-építés"

(három...) az építészetet tektonikus valóságként fogja fel, elutasítva a díszletszerűséget, a helyi formanyelv szentimentális utánzását

(négy...) regionalitása abból fakad, hogy jelentőséget tulajdonít az építési helyszín sajátos tényezőinek

- topográfia - mint háromdimenziós kapcsolatrendszer
- helyi fényviszonyok játéka - mint legfontosabb eszköz az épület tömegének és tektonikus értékeinek kifejezésre juttatásában
- klimatikus viszonyok - az épület valamennyi nyílását olyan átmeneti zónaként kezeli, amely képes a helyszín, a klíma és a fény sajátos feltételeire érzékeny választ adni

¹¹ Ricoeur, Paul: Univerzális civilizáció és nemzeti kultúrák, 1961. Idézi: Frampton, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009, pp. 412.

¹² FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009

(öt...) egyenrangúnak tartja a taktilis és a vizuális kapcsolatokat - a környezet az észleletek által is hat ránk - szembefordul azzal, hogy a tapasztalatok helyét az információk vegyék át

(hat...) elfogadja egyes újraértelmezett regionális elemek felhasználását, sőt ilyeneket időnként más országok formakincséből merít

- korszerű, az adott hely sajátosságaihoz igazodó kultúrát szeretne létrehozni, anélkül, hogy akár formai, akár technikai értelemben elzárkózóvá válna
- egy regionálisan megalapozott "világkultúra" paradox megteremtésére irányul, mintha csak ez lenne a feltétele annak, hogy megfelelő formát adjunk korunk valóságának

(hét...) kulturális szempontból köztes terekben virágzik, melyek valamiképpen ki tudták vonni magukat az univerzális civilizáció vonása alól

- léte rávilágít arra, hogy már nem megfelelő modell egy uralkodó kulturális központ és a tőle függő, neki alárendelt periféria

A kritikai regionalizmus nem stílusirányzatot, hanem inkább stratégiát jelent: a külső hatásokra való nyitottság mellett a belső értékek megőrzésére és a különbségek fenntartására irányul. A szemléletmód nem nemzetekben, hanem éppen a határokon átívelő egységekben, területekben és kultúrákban gondolkodik.

PEREMHELYZETEK

„Úgy látszik a homogén karakterű helyek szellemileg sajátosságosan improduktívak. A sokrétű és változatos hely a szellemiség kialakulását nem akadályozza, hanem segíti. Magas civilizációk nem kövér földeken és nem egynemű tájakon alakultak ki. A geniális ember is ott fejlődik, ahol sok a hatástényező és kereszteződés. Mindig a határterületek a fontosak.”

Hamvas Béla

Határhelyzet: két különböző minőség találkozása

Peremen lenni: az újraértelmezés, az átírás lehetősége

Hamvas Béla szerint a határterületek a sokrétű helyek, ahol különleges szellemiség terem. Nagyléptékben maga a Kárpát-medence ilyen hely. Vidékünk átmenetet alkot, tehát határterület.

A címben megfogalmazott *peremhelyzetek* egyaránt utal a vizsgált területekre, mint kulturális átfedésben létező perifériákra, másrészt a megváltozott falu-város szituációkra, külvárosi átmenetekre. Azok a kulturális területek, ahol többes politikai, társadalmi, vallási összetétel a jellemző, gyakran Európa perifériáján helyezkednek el (Simon M., 2004).

A periféria feltétele a központi rendszerekhez való alkalmazkodás, a központ pedig, mint a kulturális gazdagság forrása, a perifériát a kritikai regionalizmus fogalmával legitimálja és a sokszínűség forrásaként használja. A regionalizmus fogalma legitimálja a perifériát, de egy olyan fogalom marad, ami a központi kultúrához tartozik, tulajdonképpen egy politikai terminus, mely a perifériát a maga

helyén tartja. A különbség a hely jellegzetességeiből fakad, ám ez a változatosság gyakran öncélú, mert ellenállást fejez ki: a központot meg akarja hódítani, hogy a maga módján versenyképes lehessen. Dana Vais¹³ arra hívja fel a figyelmet, hogy a periféria marginalitása egyfajta kisebbségi érzést, lemaradást, frusztrációt jelez. Ez a belső igény a láthatóságra, mely egyfajta dac, egy kreált lokalizmushoz vezethet, a helyi jelleg, sajátosság, lokalizmus révén, és egy fiktív helyi identitás fenntartásához vezethet.

Ezzel szemben Frampton kritikai regionalizmusa a globális kultúra egy újabb formulájának a definíciója, nem a perifériát definiálja, hanem mindig is közel marad az aktuális áramlatokhoz.

„A 'kritikai regionalizmus' kifejezéssel nem a vernakuláris, az egykor spontán módon, az éghajlati, kulturális viszonyok, mítoszok és mondák s a kézműves örökség által együttesen kialakított környezetre utalunk, hanem azokra a közelmúltban létrejött regionális 'iskolákra', melyek elsődleges célja annak a behatárolt helyi közösségnek a megjelenítése és szolgálata, melyből maguk is kinőttek. Az így értett regionalizmus kialakulásához bizonyosfajta központellenes érzület is hozzájárult, a törekvés valamilyen fokú kulturális, gazdasági és politikai önállóságra.” Kenneth Frampton¹⁴

A regionalizmus a Framptoni értelmezés szerint a topográfia, kontextus, klíma, fényviszonyok és tektonikus forma integrálása a hely sajátosságai szerint.

Romániában nagyon sok a világkultúra import, a regionalizmus nem igazán látható és az építészeti környezetre a periférikusság nyomja rá bélyegét - saját maga által; nehéz kijelenteni, hogy létezne kimondottan regionalizmus, tehát arról beszélhetünk, hogy nem látható, vagy egyáltalán nem is létezik. - írja Dana Vais, 2006-ban.

KRITIKAI REGIONALIZMUS A KORTÁRS ROMÁNIAI ÉPÍTÉSZETBEN

“Emberi, gazdasági és ökológiai szempontból talán egyetlen területen sincs oly nagy szükség a természethez fűződő kapcsolatok megújítására, mint a külvárosok minden tervet nélkülöző fejlődésében.” Kenneth Frampton¹⁵

A *Beyond the city - Túl a városon* - című könyv¹⁶ átfogó bemutatását adja a közelmúlt vidéki és külvárosi építészetének Romániában. Az értékelés nem csak az építészeti műre koncentrál, de ugyanilyen fontossá válnak a folyamatok. Az aktuális párbeszéd témái a természeti és épített örökség,

¹³ Vais, Dana: *Regionalism Between Center and Margins (Diamonds and Water)*, *Arhitekt*, 2006

¹⁴ FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009, pp. 412.

¹⁵ FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009, pp. 449.

¹⁶ *Beyond the city – „Túl a városon”*. Dincolo de oras, ed. Zeppelin, Bukarest, 2013

stratégiák és konkrét lépések ezek megőrzésére, szociális és kulturális változások, presztízs és szegénység, régi mesterségbeli tudás és új technológiák, közösségek megszűnése és újrateremtődése, új kapcsolatok falu és város között, a rohamosan növekvő külvárosi területek problematikája, melyek az építészeti kísérletezés átmeneti peremhelyei, egy újfajta urbanitást hozva létre. **(a falu az új periféria – az átmeneti külváros)**

3. fotó - spontán urbanizáció
forrás: *Beyond the city*, fotó: Cosmin Dragomir/Stefan Ghenciulescu

A vidéken és külvárosokban történő építést az építészet és a közösségek felől szemlélhetjük. A könyvben megfogalmazott problémák - a külvárosok kontroll nélküli növekedése, a természeti és történeti épített környezet (kulturtáj) rohamos eltűnése - általános problémák Románia területén.

Szabályozás hiányában konkrét cselekvésre van szükség, jó példákra és közvetítésre. Az értékek felismerése után két lehetőség adódik azok megmentésére: a felújítás/rehabilitáció, vagy az **új épületek** révén az építési kultúra folytonosságának megvalósítása, melyeknek illeszkednie kell a történeti kontextusba.

A régi épületállomány hasznosításával és felújításával alternatíva adódna a települések terjeszkedésének megfékezésére, a természeti erőforrások védelmére, és egyúttal az épületeknek a megmentésére is. Ez nagy kihívás az építészeknek, de ugyanakkor esélyt teremt arra, hogy ne csupán egy alábecsült mítosz legyen a mai vidéki életforma.

Az új épületek megjelenése kapcsán minőségi értéket képviselnek az építési kultúra folytonosságát megteremtő, a hagyományos építészet elemeiből építkező, lokális értékeket (célszerűség, egyszerűség, kézi építéstechnológia) felmutató házak. A helytel foglalkozó épületek, a helyi jelleg, az elemek és elvek, szerkesztési módszerek, az épület- és településstruktúrák összessége regionális jellegzetességeket mutatnak.

Stefan Ghenciulescu bukaresti építész,¹⁷ az 'Új épületek' című fejezetben a következőket fogalmazza

¹⁷ Stefan Ghenciulescu építész az Universitatea de Arhitectura și Urbanism Ion Mincu din București (Ion Mincu University of Architecture and Urbanism) oktatója és a Zeppelin című építészeti lap főszerkesztője, az URBANREPORT kutatási program romániai partnere. Fő kutatási területe a kortárs urbanisztikai, szociális és építészeti folyamatok a délkelet-európai országokban.

meg: Romániában nehéz kritikai regionalizmusról beszélni, mivel a régió, mint építészeti fogalom szinte nem is létezik, itt mindig a nemzeti stílus kialakítása szempontjából váltak reprezentatívvá a hagyományos építészeti elemek (neo-romániai stílus, Ion Mincu szellemében), és ez többnyire egységes építészetet eredményezett az egész ország területén. A regionális jellegzetességek csak egy-egy elzártabb, természeti közegben mutattak egyedi vonásokat. Az identitáshordozó elemek (pl. az ikonikus máramarosi fatemplomok) mindenhol jelen vannak, kontextustól függetlenül: szocialista lakónegyedek közé zsúfolódva, történeti központokban vagy városi külterületeken egyaránt. Vannak ugyanakkor olyan tendenciák, melyek igénylik az építési kultúra természetes folytatását, és elutasítják az utánpótlást és a korlátolt tradicionalitást. Ezek az irányok **a multikulturális közeg révén a regionális identitás kifejezésére természetes módon jelentkeznek.**

Egy korábbi cikkemben¹⁸ így ír a kritikai regionalizmusról Romániában: egyértelmű nagyszámú közös jellemvonások nem léteznek, a kritikusok feladata megnevezni és felismerni a koherenciát.

A tulajdonképpeni kifejezés nagyon különböző jelenségeket főd le, melyek túllépnek a klasszikus definíciókon, visszaéltek a fogalommal, pedig az egy szellemiséget és módszert jelent, és két fontos elemből áll: **egy területi-kulturális meghatározódás**, ami nem a nemzeti, másrészt **a modernitásból fakadó hozzáállás** (ellenszegülés az univerzalizmusnak és utópiának, alapvető jellemzők reinterpretálása és újrafelfedezése). Ezek nélkül csak többé-kevésbé mérsékelt tradicionalizmusról beszélhetünk, vagy egyszerűen csak kontextualista attitűdről.

Romániában a régió szinte soha nem volt az építészeti párbeszéd témája, a nemzet került előtérbe, és a tradicionalista irányzatok a nemzeti stílus számára reprezentatív elemeket hangsúlyozták.

A kritikai regionalizmus, mint lehetséges irányvonal jelenik meg az olyan területi-kulturális régiókban, mint a Székelyföld vagy Bánát (Temesvár környéke). Itt teljesülnek a szükséges peremfeltételek: az összefüggő etnikai, kulturális, táji régió, a hagyományos rurális társadalom és épített környezet, mely önmagában egyfajta koherenciát sugall, az építészek etikai viszonyulása épített és természeti környezet iránt, valamint a folytonosságkeresés, mint az építészeti identitás kifejezésének természetes igénye.

SZÉKELYFÖLDI ÉPÍTÉSZETI STRATÉGIÁK

„Az építészeti tudás, a településtervezői tudás, az eszközök ma mind globálisak, de »a mű« mindig lokális. A globális tudás és a lokális sajátosság metszetében születik az összetéveszthetetlen térbeli esemény. Talán ezt a térbeli eseményt lehet regionálisnak nevezni.” Otto Kapfinger¹⁹

¹⁸ Stefan Ghenciulescu: Catre un regionalism critic? Contexte si suprapuneri in arhitectura transilvaneana recenta, *Heading towards critical regionalism? Contexts and superpositions in recent Transylvanian architecture, Urban Report*, vol. 1. máj. 2011, p. 38-45.

¹⁹ Otto Kapfinger: „Új építészet Burgenlandban és Nyugat-magyarországon”, 2004, Interjú a szerzővel a kötet megjelenése kapcsán. Forrás: epiteszforum.hu

Az elmúlt pár évben a székelyföldi építészetben egyre nagyobb hangsúlyt kapott az identitás kérdése, érték mentés, érték teremtés és nem utolsósorban az egyéni útkeresés, a saját hang megtalálása.²⁰

Székelyföld alatt az Erdély területén található, történelmi székely székek²¹ területét kell érteni (a mai Románia területén három megyét magába foglaló történelmi régió).

A tájegységet földrajzi fekvése határozza meg, a Keleti-Kárpátok belső vonulatait és előhegységeit alkotó domborzat több alacsonyabban fekvő földrajzi medencét kapcsol össze.²²

A közösség ma is élő hagyományokkal rendelkezik, a tájegység építészeti karakterét az évszázadok alatt kialakult regionális sajátosságok határozzák meg, mely a népi építészetből merít. Itt a hagyományos tájszerkezet és falukép képviselik a legfőbb természeti és táji értékeket.

A térség kevésbé urbanizált része Romániának, emellett sajátos földrajzi, politikai helyzetben van: **az ország közepén lévő periféria**, mely a fejlődés nagy áramaiból kimaradt. A hagyományos faluképet a szegénység is konzerválta. Az elmúlt 25 évben azonban a megváltozott gazdasági helyzet és életmód, országos szinten pedig a fenntartható fejlesztési projektek, a politikai és szakmai felelősségvállalás hiánya, a gazdasági növekedéssel kialakuló ingatlanbefektetési nyomás és az ezzel járó ellenőrizetlen fejlesztések, valamint külső behatások bomlasztják a jellegzetes településszerkezeti képet, a hely adottságait, erőforrásait figyelmen kívül hagyó építészeti eredményezve. A felbomló közösségek, a hagyományokból való kivetkőzés és elvárosiasodás hatására a kertvárosiasodásnak a képe rajzolódik ki egyre határozottabban. **A falu az új periféria.**

Mindez szükségessé tette a térség átgondolt, stratégiába foglalt fejlesztésének lehetőségét. Átfogó felmérési programot indított egy helyi kistérségi civil társulás, majd építészek bevonásával faluképvédelmi program indult. Felismerve a programban rejlő lehetőségeket (a térség egységes építészeti karakterének megőrzése és a folytonosságot biztosító hagyományos táj- és településkép megtartása révén a fenntartható és jövedelmező vidéki életmód és gazdaság biztosítása, a kulturális identitás erősítése, épített és természeti örökség védelme), a program politikai támogatottságot kapott a megyei önkormányzatnál. A program elsődleges haszna, hogy létrejött egy elérhető adatbázis, értékkataszter, majd szabályozási kézikönyv, ugyanakkor a felmérések a táji környezet vizsgálatát, a település tájjal való kapcsolatát (tájba illeszkedés, tájhasználat, tájgazdálkodás) is tartalmazzák.

A felmérések, a meglévő állapot képezik a szabályozás alapját, ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált, hogy önmagában a szabályozással nem lehet szemléletet teremteni, csak példaadással. Fontos, hogy az új épületek is illeszkedjenek a faluképbe, de a települések egyedi karakterét megragadó, a múlt lenyomatait őrző építészeti emlékek, a szép arányú, „szoborszerű” székely házak és egyes identitásőrző elemek a falu szövetében, példái lehetnek az új épületek tervezésének és a kortárs építészet elemeivé is válhatnak.

²⁰ 2 évtized Hargitai építészet - Identitáskeresés 1990/2010, Csíkszereda, 2010

²¹ *szék* (sedes): a szomszédos szászoknál használt elnevezést vették át a közigazgatási területeket meghatározására, ezek ugyanazt a szerepet töltötték be, mint a vármegyék. A hét fő szék: Háromszék, Csíkszék, Udvarhelyszék, Marosszék, Sepsiszék, Kézdiszék, Aranyosszék (oklevelekben így szerepel: *Siculorum septem sedium*)

²² Területe 12.000 km², népessége 810.367 fő, a magyar anyanyelvűek aránya 71,7% (Nemzeti Statisztikai Hivatal, 2011-es népszámlálási adatok alapján. Hozzáférés: 2014. január 12.) forrás: wikipedia.org

Székelyföldön is megpróbálták tipizálni a kor funkcionális igényeihez alkalmazkodó, ugyanakkor sajátosan „székely ház”-at, de az eredmény nem lett igazán előremutató.²³ Habár vonzó a népi építészetben a hagyomány tiszta érthetősége, de ezek a tervek inkább utánpótlásai a korábbi stílusoknak (pár előremutató példa kivételével). A megváltozott életmód igényeire az építészetnek is reagálnia kell, hiszen ha nem reagálna, akkor hamis, nosztalgikus kép jellemezné a környezetünket.

A helyi építészek felismerték a regionális építészeti gondolkodás fontosságát, a kortárs építészet a hagyományos építészet elemeiből építkezik, a lokális értékekhez - célszerűség, egyszerűség, kézi építéstechnológia - ragaszkodik.²⁴

„Az egyszerű regionális, lokális értékeket felmutató nagyon csendes, humánnummal telített építészet nyer. Ez ad nekünk esélyt: csupa apróságok tudnak megjelenni, mert igazi, valódi, hiteles az értékorientáltságuk.” (Tövissi Zsolt, Csíkszereda)

A regionális jellemvonások pedig közvetlenül a konkrét tájegységhez, annak kulturális, éghajlati, földrajzi sajátosságaihoz kapcsolódnak.

Az építészek másik fontos feladata és eszköze a kommunikáció, a helyi értékek, épített környezet és településkép fontosságának tudatosítása, oktatása a helyi lakosság körében, mely rávezet az örökség megvédésére, illetve az új igényeket megpróbálja a hagyományos struktúrákhoz igazítani.

AZ ÉPÍTÉSZEK SZEREPVÁLLALÁSA

„Mindig kérdés volt számomra: egyhelyben kell-e ülni - ahogy a sivatagban elvesződünk, s egyhelyben ülünk, s várunk -, vagy jobb menni?” Macalik Arnold

INTERJÚ (részletek)

1.

Beszélgetés Macalik Arnoddal, Kolozsváron, 2013. április

Az értékmentésről

„A falufelmérés és a fejlesztés nincsenek egymással köszönő viszonyban. S mi van, ami manapság bejön a faluba? S mi kérjük, hogy igen, gyertek: a mobilantenna, s a gázszabályzó állás éppen a legjobb pontján állnak a falunak, s megeszik a karátos földeket.”

Az építész szerepéről

„Az ilyenfajta munkának nagyon érzem a szerepét. Kérdezted is, hogy mi lehet az építész szerepe. Közben ott beszélgettünk arról, hogy legyen a borvíz fürdő terve, s akkor ameddig az készült volt alkalmunk csendben, nyugisan elbeszélgetni a polgármesterrel, s akkor össze barátkoztunk, egy

²³ Székely ház tervpályázat és típustervek, 2009, Hargita megye tanácsa

²⁴ DLA Tanulmányi kirándulás Csíkszereda, beszélgetés a helyi építészekkel a faluképvédelmi program kapcsán, 2013. április

értelmes ember. S azóta ha valamit akar csinálni, felhív, hogy ezt hogyan csináljuk, kit ajánlanál. Nézd, kaptunk egy tervet, elküldöm, szólj hozzá - ezt kérdezd meg. Ebből azért szerveződik olyasmi, hogy bátorságot és kedvet nyer, önmagához, s mint közösség is, s ez szerintem nagyon-nagyon jó. Itt eleve, ebben van szerepe az ilyen jellegű kutakodásnak. Ez elég indirekt, de semmiképpen nem haszontalan.”

A meséről

„A mai embernek a meséje a más. Az építészetben is, amiben felnőttem, az olyan volt, hogy egymás mellett 40 darab teljesen egyforma ház, teljesen ugyanaz a képlet, s mesés másság mindegyiken. De nincsen centiben sem különbség közöttük.

...Olyan párkány, olyan szaruzatok Karcfalván, van 200, de a sablon nem cserélődik: nem adták meg, az mintha az övék lett volna. Nem találtam egyformát.

...És hát közben minden ház egyforma: az emberek ezt keresték, ezt elfogadták. Nem akart egyik sem deviáns lenni. Ma pedig ha azt mondaná valaki, legyen ugyanolyan házad, mint a szomszédé, hát ilyen nem létezik... **pedig egyformák is vagyunk.**”

Az egységesítésről

„Nem, nem lesz ebből egységesítés. Hála Istennek, nem. Nagyon sok érdekes út van nyitva, ezek párhuzamosan mennek, ami ott zajlik szerintem Csíkban, az szerintem egészen jó. Úgy érzem a csíki építésszek között nincs marakodás. Nem hiszem hogy egy cél felé menne a társaság, de van egy közös koherens iránya a dolognak. A korábbi hőzöngők elcsendesedtek. Én nagyon örülök annak, hogy ott szegénység van, egyre nagyobb szegénység. Ez olyan, mint egy jó árvíz. Ami előtte volt, az egy agyrem, nem lehetett létezni. Mi még ebben vagyunk, a mi irodánk még teljesen ebben a bumban él...”

Az ökológikusságról

„A fenntarthatóság! Építsünk ilyen buildingeket, ilyen 15 000 m²-es házakat. Elképesztő mi mindent látni. Tök öko...”

Mi lesz a pusztulás után?

„Felsüt a nap másnap is. És egyedül az embertől emberig, s a piciért is tudatosan hálás, megbecsülő attitűdből lehet majd valamit kezdeni.”

2.

Csíkszeredai beszélgetés, 2013. április

résztevők:

Csíkszeredai építésszek: Bogos Ernő, Tövissi Zsolt, Máthé Zoltán, Korodi Szabolcs

Doktori Iskola résztvevői: Major György, Sugár Péter, Szántay Zsófia, Francsics László, Kovács-Magyar Zsuzsa

Településképvédelmi program:

„Ez a mi felismerésünk, hogy még van érték itt a környéken, azt próbáljuk felmutatni.

Ezt a szolgáltatást kutya kötelességünk etikai alapon építésszékként elvégezni, mert a leginkább mi vagyunk ennek a látói, mi ránk van ez bízva, az épített örökség, és magasabb szinten, mint egy hivatalnok,

kreatív úton ezt próbáljuk tovább menteni, mindaddig, amíg be nem jönnek **a normalitás jelei** és lehet kreatívan, alkotóan pályázni. Addig ez egy olyan lehetőség, amire maximálisan rá kell hajtsunk és lehet, hogy pont ez a modell az, amiben mi ki tudunk teljesedni. Ez a mi sorsunk most itt.”

4. fotó

forrás: saját fotó, Csíkszereda, 2013. április

A kulturális stratégia

- a stratégia kidolgozását a megyei önkormányzat támogatja, ebbe illeszkedik be a falukép mentése és tovább alakítása

Program:

- építészeti és telekhasználati felmérés
 - a helyi értékek, épített környezet tudatosítása, oktatása, rávezetés az örökség megvédésére - a település tájvizsgálati tanulmányterve, településszerkezet és tájgazdálkodás felmérése

„...nem csak a házsorról van szó, hanem elrejtett, ma használaton kívüli értékek (pl. patakhaznát) próbáljuk rekonstruálni a régi értékrendet, a mai funkciókkal megközelíteni használatban, tiszteletben, emlékezetben”

Döntéshozók hozzáállása

- az önkormányzatoknál nincsenek szakemberek, de most már ők mondják, hogy új rendezési terv esetén meg kell nézni, hogy a faluképvédelmi tanulmányban mi volt rögzítve, saját magát motiválja a későbbi döntések szempontjából

Rövid távú következmény

- létrejön az adatbázis – értékek leltára – az utóbbi években számos felmérés készült, amikről semmit nem tudunk
 - Szabályozási kézikönyv - belterjes településfejlesztést kell előírni, nem érdek a falvak összenövése (a szalagszerű faluösszenövés eltünteti a vidék jellegzetes ritmusát, stb.)
 - Stratégia a Hargita megyei műemlékvédelem számára

„A kulturtájává válás egyik erős, esztétikai, történeti és ökológiai szempontból értékes eleme az **önellátó, kisléptékű egyéni gazdálkodás** nyoma, a keskeny parcellák változatossága. A jelenség

fennmaradása érdekében **támogatni kell az ilyen gazdálkodást** a nagy területen történő monokultúrás gazdálkodással szemben.”

Hosszú távú program

- a stratégia felhasználása a következőkben

3.

Beszélgetés T. Kovács Áron építésszel a székely ökofaluról, Kászonaltíz, 2013. április

„Egyrészt nagyon sok lakatlan ház van, körülbelül a falu épületállományának egy harmada ilyen. Ezeket úgy lehetne kihasználni nyilván, hogy valaki megveszi, bérbe veszi, felújítja. Lehetőleg hagyományos módon, megőrzi, s egy új család oda beköltözik. Tehát nyilván szétszóródik a társaság, jelen esetben 5 faluba. Az a csapat, akikkel leültünk, s érdekeltek abban, hogy egy ökofaluban együttműködjünk, különböző helyeken laknak a környéken, s mind jól érzi magát ott: megvette, s éppen azt okkal választotta. Ennek ellenére annyi népi házat, s épületet lebontanak, ha azoknak az anyagát megvesszük és egy új helyen felépítjük, az egy új falurész lesz, ami új szabályok szerint akár falumúzeum szerűen egy élő helyet tud biztosítani egy új törekvés számára.”

(T. Kovács Áron, Kászonimpér)

PÉLDAGYÚJTÁS

„Az olyan hagyományos anyagok, mint a téglá, a kő vagy a fa, attól függetlenül, hogy burkolatként vagy szerkezeti szerepben használják őket, kulturális konstrukciók, amelyek sajátos jelentését könnyen össze lehet kapcsolni egy bizonyos tájjal, nemzeti karakterrel, vagy etikai értékekkel.” Kenneth Frampton²⁵

A válogatás alapja az építészeti szemléken vagy folyóiratokban már megjelent és egy összetett zsűri által beválogatott minőségi kortárs építészeti alkotások.

1. Nadasan ház, Kolozsvár, Kolozs megye, Románia

Péterffy Miklós, 2000-2003

A házat a következő jelzőkkel illetik: a kolozsvári építészeti „természetes” jövője, a normális építészeti reflexió felé, a kolozsvári szakmai közegben érzékelhető a normalitás jele...

Azért a normalitás továbbra is kivétel marad. Nadasan házról egy holland professzor jegyezte meg, hogy: „olyan, mintha egy másik világból érkezett volna”. Egy másik külső szemlélő, egy franciatanár mondta, hogy ez a ház ritkaság lenne a jó nyugati példák között is: egyetlen részletről sem feledkezik

²⁵ FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009, pp. 486.

meg és nyoma sincs rajta az „ízlésficamnak”. Másrészt a ház minimalista, Zumthor szellemiségében, ami a kortárs nyugati építészettel tökéletesen egybehangzó - egy lehetnyi univerzalitás.²⁶

5-6. fotó

forrás: saját fotó, Kolozsvár, 2013. szeptember

2. Lakóház, Székelyudvarhely, Hargita megye, Románia

Tóthfalusi Gábor, Tulogy László – Tektum, Kolozsvár, 2010-2012

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012

Az épület a város egyik csendes utcájában helyezkedik el, alacsony beépítési övezetben. Ehhez igazodik az épület tömegalakítása, mely hosszan nyúlik az oldalsó telekhatár mentén, egy védett belső udvart hozva létre. A saroktelken egy klasszikus toronyszerű kimagasodás zárja a kompozíciót, ebben a tömegben kaptak helyet a lakóegységek. A teraszok és konzolok, tornácok vízszintesen tagolják a homlokzatokat. Az épület jellegzetes anyaghasználata, a téglá, a fa és a kő, a kolozsvári székhelyű iroda már-már sajátos névjegyévé vált.

7-8. fotó

forrás: saját fotó, 2013

²⁶ Dana Vais: Az elmúlt 14 év építészete Kolozsváron. *logiA* 2003/6, építészfórum: <http://epiteszforum.hu/dana-vais-az-elmult-14-ev-epiteszete-kolozsvaron>

3. Turista Ház, Csíkszenttamás, Hargita megye, Románia

Arnold Macalik, István Pásztor (Atelier FKM + BLIPSZ)

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012 / jelölés

A turistaház a Hargita hegység turistaútvonalán helyezkedik el, a menedékházak hálózatának egyik állomását képezve. A turistákat kiszolgáló funkción túl a madártani rezervátum megfigyelőhelyeként, valamint hegyimentő állomásként is működik.

A programból kiindulva egy típusház kialakítására törekedtek, mely könnyen alkalmazható, adaptálható a turistaházak hálózatában az egyéb helyi topográfiai, geológiai, klimatikus feltételekhez, egyszerű tömegképzése és funkcionális kialakítása is változatos elrendezéseket tesz lehetővé.

A hegyi tájban a csűrök és téli szálláshelyek sorába illeszkedik, ezek tömegképzését, szerkezetét és részletgazdagságát interpretálja a fenyőfa, mint hagyományos regionális anyaghasználat révén. A hagyományos szerkezetek nosztalgikus ismétlése helyett a mai igényekre, életmódra adaptálva, a természetközeli menedékhely fedett-nyitott pihenő tereket biztosít, tűztérrel, teakonyhával, nem csak túrázóknak, de akár a közeli falu lakóközösségének is.

9-10. fotó

forrás: BLIPSZ, fotó: Benedek István

4. Irodabővítés, Kolozsvár, Kolozs megye, Románia

Tektum, Kolozsvár

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012

A lokális és globális elemek feszültségét hagyományos elemek beemelésével igyekeznek kezelni (ECA Triennálén megjelent értékelés alapján).

11-12. fotó
forrás: TEKTUM

5. Hajdó ház, Székelyudvarhely, Hargita megye, Románia

BLIPSZ + Macalik Arnold, 2009-2011

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012

Leginkább a terepadottságok határozzák meg az épület tájolását, melynek intimebb terei délre nyílnak, külső terasz kapcsolattal a domboldal felé, északi irányban pedig a város és a távoli hegyek látványa tárul fel.

A topográfiai és benapozási tényezők, valamint a kilátás tagolják vízszintes és függőleges irányban a belső funkcionális egységeket. Az intimebb és kiszolgáló tereket tömör falak határolják, a ház többi része áramló belső terek együtteséből áll, melyeket csak az oldalfalak és a tető választ el a környezetétől. A tetősík a domborzat folytatásában zöldtetőként nyúlik ki a völgy felé, a jelszerű tömeg így egységet képez a meglévő topográfiával.

13-14. fotó
forrás: BLIPSZ, fotó: Benedek István

6. P ház, Székelyudvarhely, Hargita megye, Románia

Gergely Attila (Vallum, Csíkszereda), 2011

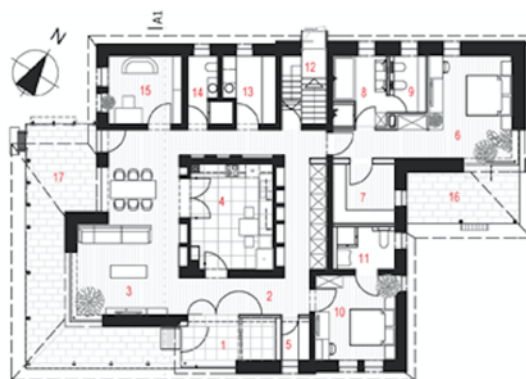
Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2014

arhitectura.6

A város peremén fekvő terület meghatározó eleme a telken lévő diófa, melynek árnyékában a tervezett lakóház terei kibontakozhattak. A megbízói igény egy kicsi és kényelmes, minőségi, de nem túl extravagáns, funkcionális és minimálisan berendezett lakóház volt. A tetőfedő lemezt először idegenkedve fogadta a megrendelő, ám miután felfedezte annak előnyeit, minőségét, kézműves szépségét és nem utolsósorban meglétét, folytonosságát a régió építészeti kultúrájában, elfogadta a javaslatot.

A szabadonálló beépítés a meglévő diófán kívül a domborzathoz, égtájakhoz, és a völgyben fekvő város látványához viszonyít. A szabályos elrendezés épp megfelelő szabadságérzetet biztosít. A lakótér földszintes elrendezést kaptak, és a középen lévő konyha köré szerveződnek. A központi tér felett egy üveg és téglafelületekkel kialakított bevilágító torony emelkedik ki a volumetriából. Ennek köszönhetően a nappali, étkező és közlekedő terek napszakonként változó megvilágítást kapnak. A belső térben is a kézzel gyártott téglá dominál, az előtértől kezdve a polcrendszer vagy a kandalló kialakításáig.

A hálószoba keletre néz, a nappali nyugatra, mindkettő külső terasszal ellátott, homlokzati kialakításuk kő és faburkolatú. Az épület energetikailag is hatékony kialakítású.

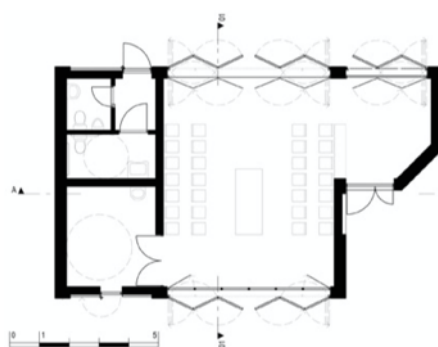
15-16. fotó
forrás: VALLUM

7. Falusi ravatalozó kápolna, Csíkmenaságújfalu, Hargita megye, Románia

Gergely Attila (Vallum, Csíkszereda), 2012

arhitectura.6 - díjazás

Az adott kontextusban a hagyományos telekszervezés nyújtott támpontot a tervezéshez: elől helyezkedik el a főépület, hátul a telket a csűr zárja; ehhez igazodott a kápolna tömege.

17-19. fotó
forrás: VALLUM

8. BS ház, Csíkbánkfalva, Hargita megye, Románia

Tövissi Zsolt, András Alpár, Lőrincz Barna (Csíkszereda), 2012

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012 / jelölés

architectura.5 - díjazás

Az épület a telken belül a régi csűr helyét foglalja el, a nagyobb alapterületet elfoglaló földszintes kialakítás ellenére, a tömeg és a tetőelemek léptéke révén az épület szervesen illeszkedik a hagyományos faluképbe.

Az alaprajzi elrendezést egy hagyományos parasztudvar, 'élettér' működési sémájára szervezték. Az épület középpontjában található a nappali tér és az étkező, ezt körülveszi az 'udvar', ahonnan a lakoszobák nyílnak. Ezek az egységek magastetővel fedett kiemelkedő tömegek az egyébként egyszintes kompozícióból, melyek tagolják a volumetriát.

A központi tér szimbolikusan is egységbe szervezi a lakóteret, és a családi életet.

A kertkapcsolatot a földszintes elrendezés, a nagy üvegfelületek és a nyugatra kinyúló fedett terasz, valamint az egymásra felfűzött terek keresztirányú átnyitásai is erősítik. A tetőt hagyományos zsindelemmel fedték, a függőleges felületeken faburkolat és vakolt felületek váltakoznak.

20-21. fotó
forrás: arhitectura.5

9. OM ház, Szászhermány, Brassó megye, Románia

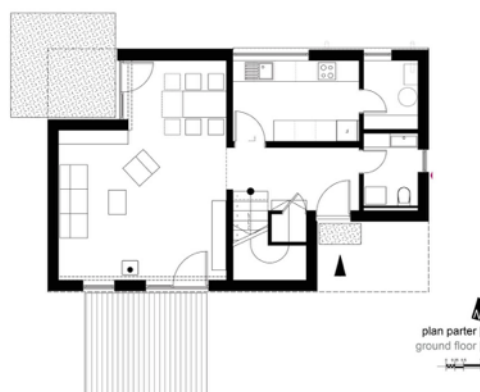
INSERT studio (Ondin Oprita, Mihai Rosca), 2013

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2014 / különdíj

arhitectura.6 - díjazás

‘apartman a kertben’

A tervezőpáros alacsony költségvetésből tárja fel a földközeli lakhatás lehetőségeit, messze a városi agglomerációtól. Ezáltal a ház sikeresen ötvözi egy kisméretű lakótér intimitását a szabadtéri kertkapcsolatokkal. A skandináv forma egyszerű, tiszta vonalvezetés és a szürke különböző árnyalatainak használata nagyvonalú megjelenést biztosít, elegendő teret hagyva a zöldséges- és virágos kertnek. A telket határoló zöldkerítés még csak nemrég volt elültetve, a gyümölcsfák pedig első termésüket adják.

22-23. fotó
forrás: INSERT studio

10. K.M. ház, Gyergyócsomafalva, Hargita megye, Románia

Köllő Miklós, 2009-2012

Bukaresti Nemzeti Építészeti Biennálé BNAB 2012

architectura.5

'párbeszéd'

Egy meglévő falusi parasztház átépítése a városi életforma igényével, az építész saját háza.

A szomszédos öt ház egyszerre épült 1928 és '46 között, egységes falusi szövetet hozva létre, a hagyományos parasztházak mintáját követve. Ezek közé ékelődött be telekosztás révén az épület a '60-as évek végén. Az 1970-es évek elejétől kezdve a szomszédos házakat is elkezdték átalakítani, bővíteni, hozzáépíteni.

24-25. fotó
forrás: saját fotó, 2010

ÖSSZEGZÉS

„fel kell emelni az átlagos építészetet a jó ízlésnek egy bizonyos fokára” Kotsis Iván²⁷

A kritikai regionalizmus fogalmán keresztül megközelítés lehetséges elemzési módja a kortárs székelyföldi építészetnek, mely - a külső hatásokra való nyitottság mellett a belső értékek megőrzésével és a különbözőség igényével - a tudatos érték szemléleten és önazonosság mértékén alapul. A belső kezdeményezésre létrejött székelyföldi építészeti stratégia pedig jövőképet is alkot, mely hosszútávon fogja befolyásolni a települések építészeti arculatát.

A bemutatott példákban megvalósul az 'érvényesség, megalapozottság és életszerűség' kritériuma, melyek egyértelműen a térség kulturális értékeiből fakadnak. A kiválasztott épületeket nem köti össze más, mint egy tág kritériumrendszer alapján szabott minőség. Ezek nem látványos épületek, hanem olyanok, amelyek a hely programjára, történelmi helyzetére reagálnak, és ezáltal képesek megváltoztatni a környezetüket, újradefiniálni a *helyet*.

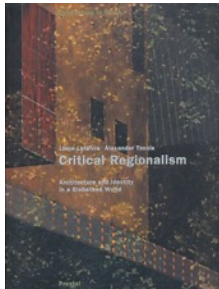
²⁷ Kotsis, Iván: Építőművészetünk időszerű kérdései. *Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlöny*, 1934. december - elhangzott Kerékyártó Béla beszédében a Kotsis Iván Emlékérem átadásakor, MÉSZ székház, 2014. december 15.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Norberg-Schulz, Christian (1980) : Genius Loci. Toward a Phenomenology of Architecture. Academy Editions, London
2. ABEL, Chris (1997): Architecture & Identity - Towards a global eco-culture. Architectural Press, Oxford
3. KOOLHAAS, Rem (2000): „A jelleg nélküli város”, Fordították: Kerékgyártó Béla és Szántó Katalin, in: A mérhető és a mérhetetlen. Építészeti írások a huszadik századból. Typotex, Budapest, pp. 381-383.
4. SIMON, Mariann (2004): Identitáskeresés és arculatteremtés: a regionalizmus értelmezése a hazai építészetben 1989-2003. ÉPÍTÉS ÉPÍTÉSZETTUDOMÁNY 32: (3-4) pp. 235-252.
5. U. Nagy Gábor: *Táj – Régió – Identitás, Gondolatok és jegyzetek* – 2013. március 9-én, az „Identitás az építészetben” témában rendezett X. MÉSZ Nemzetközi Építészkonferencián elhangzott előadás bővített változata, *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 2013/3

KRITIKAI REGIONALIZMUS

Felhasznált nemzetközi irodalom:

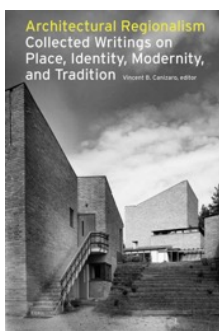

1. Liane Lefaivre, Alexander Tzonis: *Critical Regionalism. Architecture and Identity in a Globalized World*, Munich, Berlin, London, New York: Prestel, 2003

2. Kenneth Frampton: *A modern építészet kritikai története*, Terc Könyvkiadó, Budapest, 2013

3. Kenneth Frampton, *Towards a critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*, in *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture*, ed. by Hal Foster, Bay Press Seattle, Washington, 1983

4. Vincent B. Canizaro: *Architectural Regionalism. Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition*

KRITIKAI REGIONALIZMUS ÉRTELMEZÉSE A KORTÁRS ROMÁNIAI ÉPÍTÉSZETBEN

Legfontosabb cikkek a témában:

1. Dana Vais: Regionalism Between Center and Margins (Diamonds and Water), *Arhitext XIII Nr. 1 (155)* jan. 2006

2. Cosmin Caciuc: Catre ecoregionalism? - Towards Ecoregionalism? 'Kritikai regionalizmus és ökoregionalizmus', ep. 3, *Zeppelin* nr. 99. nov. 2011, p. 106-111.

3. Cosmin Caciuc: Catre ecoregionalism? - Towards Ecoregionalism? 'Regionalista tradicionalizmus és bioregionalizmus', ep. 2, *Zeppelin* nr. 98. oct. 2011, p. 108-113.

4. Cosmin Caciuc: Catre ecoregionalism? - Towards Ecoregionalism? 'Regionalista modernizmus', ep. 1, *Zeppelin* nr. 97. sept. 2011, p. 92-95.

5. Péteffy Miklós: Natiuni si regiuni, Transilvania ca studiu de caz pentru arhitectura ca element al unei constructii identitare, Nations and Regions. Transylvania as a study case for an architecture part of the identity construction, *Urban Report*, vol. 1. 05. 2011, p. 32-37.

6. Stefan Gheciulescu: Catre un regionalism critic? Contexte si suprapuneri in arhitectura transilvaniana recenta, Heading towards critical regionalism? Contexts and superpositions in recent Transylvanian architecture, *Urban Report*, vol. 1. 05. 2011, p. 38-45.

7. *Dincolo de oras / Beyond the city*, Zeppelin, Bukarest, 2013

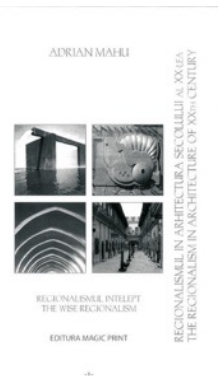

8. Előkészületben:

Adrian Mahu: *Regionalismul intelept. Regionalismul în arhitectura secolului XX*, 'The wise regionalism. The Regionalism in Architecture of XXth Century', ed. Magic Print

A Romániai Építész Szövetség által támogatott kulturális projekt, 2014

A könyv az építészeti regionalizmust elméleti síkon mutatja be, valamint négy esettanulmányon keresztül **Hassan Fathy**, **Luis Barragan**, **Reima Pietilä** és **Constantin Joja** építészetét ismerteti. A mű a szerző '70-es években megkezdett kutatásainak eredményeit foglalja össze és egy személyes levélváltást is tartalmaz építészeti témákról a fent nevezett építészek egyikével.

SZÉKELYFÖLDI KORTÁRS ÉPÍTÉSZETI STRATÉGIÁK

1. Stratégia a Hargita megyei műemlékvédelem számára, Tövissi Zsolt, Csíkszereda, 2013
2. Településkép-védelmi projekt a Pogány-havas Kistérségben - DVD, 2007
3. Pogány-havas Kistérség, Településkép fejlesztési stratégiaterv, Szent István Egyetem, Ybl Miklós Építéstudományi Kar Településmérnöki és Építészeti Tanszék, 2007
4. Albert Homonnai M: Épített örökség és modernizáció, Csíkszereda, 2009
5. Ambrus Tünde: Székely falutízesek, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2012
6. Molnár Jenő: Táj és társadalom, Agora-UKE, Székelyudvarhely, 2004
7. Reischl Gábor: Mezőgazdaság és építészet, Terc, 2010
8. Dr. Reischl Gábor: Gazdálkodó építészet, TEMPUS SJEP, 09015/95, Architectural Ecology - Építészeti ökológia
9. Kovács-Magyar, Zsuzsa: „Településkép-fejlesztési stratégiák Székelyföldön”, In: BME Építőművészeti Doktori Iskola 2012/13: A kicsi szép / Small is Beautiful, évkönyv, 2013. pp. 130-135
10. Kovács-Magyar, Zsuzsa: „Identitás az építészetben. A kelet-közép építészeti földrajza”, In: BME Építőművészeti Doktori Iskola 2013/14: Régió és identitás / Region and Identity, évkönyv, 2014. pp. 130-135

ANNOTÁLT BIBLIOGRÁFIA

_ Dana Vais: Regionalism Between Center and Margins (Diamonds and Water), *Arhitext*, 2006

Dana Vais humoros-ironikus hangvétellű cikke három különböző szempontból világít rá a regionalizmus irányzat ellentmondásaira.

1. A regionalizmus a sokféleség forrása - a központ képmutatása
 2. Marginális regionalizmus - a periféria képmutatása
 3. Kultúra és piacgazdaság - a kultúra felértékelésének mechanizmusa
1. A regionalizmus a sokféleség forrása - a központ képmutatása
 - a központ a kulturális gazdagság forrása, a perifériát a kritikai regionalizmus fogalmával legitimálja és a sokszínűség forrásaként használja
 - Frampton kritikai regionalizmusa a globális kultúra (world culture) egy újabb formulájának a definíciója, leginkább az akkori posztmodernre adaptálva
 - a kritikai szemlélet fele a world culture, másik fele a különbség, ami a hely jellegzetességeiből fakad

- nem a perifériát definiálja, hanem mindig is közel marad az aktuális áramlatokhoz
 - mint ahogy Aalto - t vagy Utzon - t sem lehet marginálisokként jellemezni (de mégis valami más)
- Ami ténylegesen más építészet, és teljes mértékben a hely által meghatározott: Hassan Fathy építésze - Frampton definíciójának semmiben nem felel meg.
- Nem azért, mert nem kritikus (lényeges, döntő befolyású), és nem is azért, mert nem építészet, - bár abban a világban, még ez is nagyon ritka - de semmi nincs benne a Világkultúrából és teljesen más dolgok foglalkoztatják, mint annak ellenállni! Még a tektonika fogalma is ironikusan hatna a földből készült épületekre (a regionalizmussal kapcsolatban teoretizált fogalom).
- ezeknek a példáknek a marginalitása sokkal inkább a szociális tudomány szempontjából meghatározó, mintsem rafinált posztmodern kulturális viták alapján
 - a gazdasági marginalitás, szegénység építésze mindig kívül marad a kulturális regionalizmus fő vonalaiból, mivel nem tud versenyképes lenni
 - tehát a regionalizmus egy olyan fogalom marad, ami a központi kultúrához tartozik, tulajdonképpen egy politikai terminus, mely a perifériát a maga helyén tartja
- (ezzel később a Kelet-Közép Európai Triennálé esszékötet is foglalkozik)

2. Marginális regionalizmus - a periféria képmutatása

- mert ellenállás, mert **a változatosság öncélú**
- a központot meg akarja hódítani ('a marginalitás szégyenletes titka'), hogy a maga módján versenyképes lehessen
- a legkiemelkedőbb, ami tartózkodik központi kulturális párbeszédetől, pl. a brazil építészet
- ördögi kör... amint kijelentik, hogy más, mert marginális, többé megszűnik marginálisnak lenni
- amikor a regionalizmus fogalma legitimálja a perifériakust, a középpontba emeli: az megszűnik továbbra is perifériaként működni, promoválva van, láthatóvá válik, előre lép a hierarchiában
- ez a belső igény a láthatóságra egy **kreált lokalizmushoz** vezet (helyi jelleg, sajátosság, lokalitás)
- **a tradíció által lepárolt-desztillált helyi identitás** erényeinek lobogtatása nagyon elterjedt... de ez tulajdonképpen már halott és rég eltemetett
- a **fiktív helyi identitás** a piaci igényre adott válasz: a periféria a regionalizmuson keresztül válaszol a központ kérésére

3. Kultúra és piaccgazdaság - a kultúra felértékelésének mechanizmusa

- a valóságban a **kulturális emlékezet** nem őrzi meg azokat az alkotásokat, műveket, amelyekben megvalósul az esszencia, lényeg, abszolút igazság - sem az univerzalist, sem a helyit
- mert felesleges kulturálisan megőrizni az örökkévalót (Groys) - kulturális értéket csak a leginnovatívabb dolgok kapnak, amik különböznek minden addigitól
- csak ami új képes erre: kulturális értéket teremteni!
- a kultúrát Groys a piaccgazdasághoz hasonlítja, ahol a kultúra értéke, mint a piac: állandó változásban van

- **a gyémánt és víz** példáján keresztül szemlélteti ezt az ellentmondást: a víznek nincs értéke szemben a gyémántéval, ami az élethez ugyan nem kell, de a gyémántból kevés van, a vízből meg sok, ráadásul minden gyémánt más és más, a víz meg egyforma
- **mik a regionális értékek tehát?** gyémántok, melyek az uniformizált világkultúra tengerén úszkálnak
- a régiók kontextusában is a távoli, elérhetetlen egyedi dolgok csillognak és értékesebbek, mint a helyi kultúra állóvize

Az építészet, mint kulturális közeg - az építészeti kultúra, természetes módon ünnepli a kiemelkedő csillagokat... sztárépítészeket... a helyi építészekkel szemben.

- mindkettő fontos: a csillogás és a láthatóság valamint az adekvált, megbízható, helyénvaló építészet is, de ez is ritka Romániában (2006)

A regionalizmus a framptoni értelmezés szerint a topográfia, kontextus, klíma, fényviszonyok és tektonikus forma integrálása a hely sajátosságai szerint.

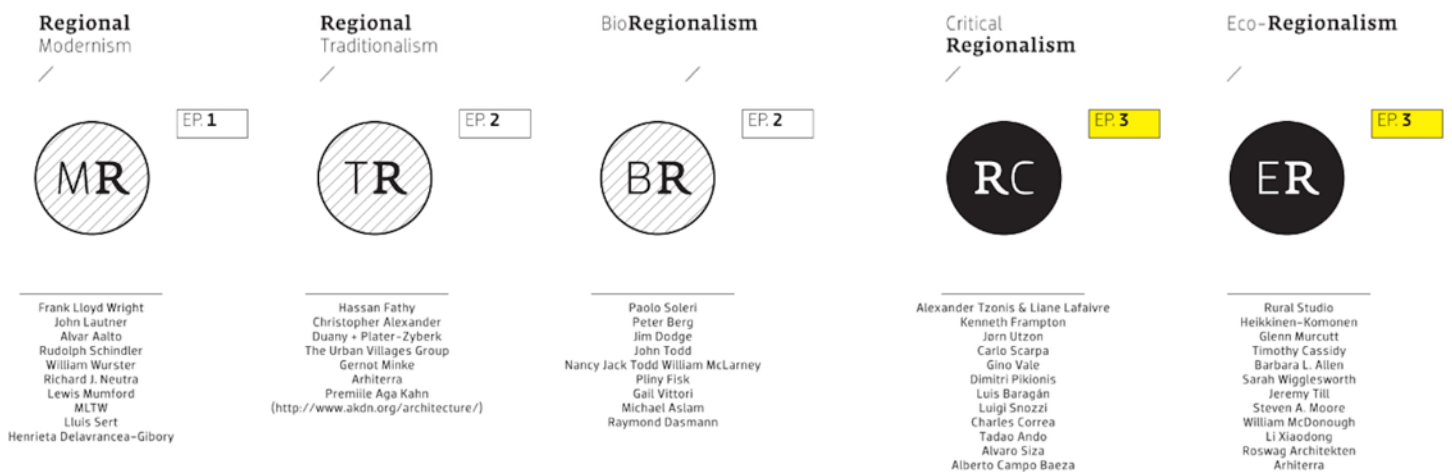
Romániában nagyon sok a világkultúra import, a regionalizmus nem igazán látható és az építészeti környezetre a perifirikusság nyomja rá bélyegét - saját maga által; nehéz kijelenteni, hogy létezne kimondottan regionalizmus, tehát arról beszélhetünk, hogy nem látható, vagy egyáltalán nem is létezik. (Dana Vais, 2006)

__ Cosmin Caciuc: Catre eco–regionalism? ep. 1-3, *Zeppelin* nr. 97-99. 2011

A cikksorozat a romániai jelenséget helyezi nemzetközi kontextusba.

Az összefoglalás segít árnyalni a folyamatokat. Időrendbe teszi a különböző elméleti interpretációs lehetőségeket, konkrét példák segítségével értelmezi azokat.

> A regionalizmus különböző formáinak és képviselőinek feltérképezése az elmúlt pár évtizedből.

EP-1: MR

Modernism

Regionalist

/

Regionalista

Modernizmus

- a nemzetközi stílus kritikája
- marginális gyakorlatok
- a regionalizmus előfutárai
- a hely szellemének intelligens interpretálása
- az építészeti nyelvezet expresszivitása
- az építés gazdaságossága
- környezet iránti tisztelet

Frank Lloyd Wright

John Lautner

Alvar Aalto

Rudolph Schindler

William Wurster

Richard J. Neutra

Lewis Mumford

MLTW

Lluis Sert

Henrieta Delavrancea-Gibory

EP-2: TR

Traditionalism

Regionalist

/

Regionalista

Tradicionalizmus

- a helyi erőforrások méltányos használata
- hagyományos szerkesztési módok
- visszafogott esztétika
- archetípusok interpretálása
- ideológiai reakcionálás
- a modernizmus kulturális elutasítása
- merev elvek
- a múlt iránti nosztalgia

Hassan Fathy

Christopher Alexander

Duany + Plater - Zyberk

The Urban Villages Group

Gernot Minke

Arhiterra

Premiile Aga Khan

EP-2: BR

BioRegionalism

/

BioRegionalizmus

- decentralizálás
- az emberi kultúra visszacsatolása a regionális ökoszisztémákhoz
- különböző kulturális irányultságok
- a helyek ökológiai történelme
- az építészet egy integrált ökoszisztéma része
- szociális, gazdasági és politikai újraszervezés
- szellemi összhang

Paolo Soleri

Peter Berg

Jim Dodge

John Todd

Nancy Jack Todd William McLarney

Pliny Fisk

Gail Vittori

Michael Aslam

Raymond Dasmann

EP-3: RC

Regionalism Critic

/

Kritikai Regionalizmus

- a természeti és épített környezet etikus alakítása
- a modern építészeti nyelvezet kritikai újraértékelése
- vegyes szakmai inspirációs források használata
- tektonikus kultúra
- a hely hasznosítása
- a kulturális rések gazdagítása

Alexander Tzonis & Liane Lafaivre

Kenneth Frampton

Jorn Utzon

Carlo Scarpa

Gino Vale

Dimitri Pikionis

Luis Baragán

Luigi Snozzi

Charles Correa

Tadao Ando

Alvaro Siza

Alberto Campo Baeza

EP-3: ER

Eco-Regionalism

/

Öko-Regionalizmus

- regeneratív építészet
- az épített környezet újragondolása a regionális szinten integrált ökológiai folyamatokban (szociális és politikai aspektusokat is beleértve)
- az új beavatkozások összehangolása fizikai és kulturális szinten a meglévő kontextussal
- okos ellenállás a fogyasztói társadalom túlzásaival szemben

Rural Studio

Heikkinen-Komonen

Glenn Murcutt

Timothy Cassidy

Barbara L. Allen

Sarah Wigglesworth

Jeremy Till

Steven A. Moore

William McDonough

Li Xiaodong

Roswag Architekten

Arhiterra